

11. Криминологія : учеб. для вузов / под общ. ред. А. И. Долговой. – М. : Норма – Инфра, 1999. – С. 350–365.
12. Бугель Н. В. Органы внутренних дел в правовом механизме Российского государства : монография / Н. В. Бугель. – СПб. : С.-Петербург. ун-т МВД России, 2000. – 170 с.
13. Боков А. В. Организация борьбы с преступностью : монография / А. В. Боков ; под ред. Г. А. Аванесова. – М. : Закон и право ; Юнити-Дана, 2003. – 175 с.
14. Литвинов О. М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів в Україні : монографія / О. М. Литвинов. – Херсон : Олді-Плюс, 2003. – 310 с. : табл.
15. Зелинский А. Ф. Криминология : учеб. пособие / А. Ф. Зелинский. – Харьков : Рубикон, 2000. – 240 с.
16. Криминологія : навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужа. – Київ : Прецедент, 2004. – 208 с.
17. Жалинский А. З. Специальное предупреждение преступлений в СССР (Вопросы теории) / А. З. Жалинский ; науч. ред. В. П. Лисицин. – Львов : «Вища школа», 1976. – 193 с.
18. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
19. Про Кабінет Міністрів України : закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.

Надійшла до редколегії 19.05.2014

ВЕПРИЦКИЙ Р. С. ОБЪЕКТЫ И СУБЪЕКТЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ

Рассмотрены объекты и субъекты противодействия преступности, их компетенции и полномочия. Проанализированы разные точки зрения на определение понятий объектов и субъектов противодействия преступности.

Ключевые слова: объект, субъект, противодействие преступности, компетенция, полномочия.

VEPRYTSKYI R. S. OBJECTS AND SUBJECTS OF COUNTERACTING CRIMINALITY

Objects and subjects of counteracting criminality, their competence and authority are considered. The different points of view on the decision of concepts of objects and subjects of counteracting criminality are analysed.

Keywords: object, subject, counteracting criminality, competence, authority.

УДК 343.98

В. М. ГУЗЕЙ,

*здобувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ І ЗАПОДІЯННЯ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ У РАЗІ ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ ЧИ ПЕРЕВИЩЕННЯ ЗАХОДІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ЗАТРИМАННЯ ЗЛОЧИНЦЯ

На основі аналізу слідчої та судової практики, а також спеціальної літератури визначено найбільш типові знаряддя та способи вчинення умисних вбивств і заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони чи перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця. Визначено причини відмінностей у способах підготування, втілення і приховування слідів під час вчинення вказаних злочинів від так званих простих вбивств та заподіянь тяжких тілесних ушкоджень. Запропоновано поділ знаряддя вчинення цих злочинів на випадкові і потенційні.

Ключові слова: перевищення меж необхідної оборони, затримання злочинця, способи вчинення вбивств, способи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, знаряддя злочину.

Згідно з ч. 1 ст. 36 КК України необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом

заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони. Згідно з ч. 3 ст. 36 КК України перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне за собою кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у ст. 118 та 124 КК України.

Дослідженням проблем необхідної оборони та перевищення її меж займалися досить багато вітчизняних і закордонних учених, серед яких В. В. Сташис, М. І. Панов, В. П. Ємельянов, О. О. Житний, В. О. Навроцький, О. Ф. Істомін, І. С. Тишкевич, В. В. Орехов, С. В. Пархоменко та інші. Втім, визначенню способів учинення злочинів, передбачених статтями 118 КК України («Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця») та 124 КК України («Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця»), на наш погляд, уваги приділено недостатньо. Водночас спосіб учинення злочину є важливим елементом криміналістичної характеристики, яка визначається як система взаємопов'язаних узагальнених даних про найбільш типові ознаки, що виявляються в способі і механізмі вчинення злочину, обстановці його вчинення, особі злочинця та інших сторонах цього злочину, відомості про які важливі для практичного вирішення завдань розслідування. Відповідно, як *загальну проблему*, якій присвячена стаття, можна визначити підвищення в цілому ефективності розслідування злочинів, та як *окрему проблему* – підвищення ефективності діяльності слідчого з доказування за згадуваними видами злочинів. **Метою** статті є визначення типових способів учинення умисних вбивств або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони чи перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця.

Спочатку, на наш погляд, доцільно встановити, чи співпадають і в якій мірі способи вчинення умисних вбивств або спричинення умисного тяжкого тілесного ушкодження із такими, що сталися внаслідок перевищення меж необхідної оборони чи перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця.

Професор А. Ф. Волобуєв пропонує розділити способи вбивства на дві групи: ті, які пов'язані із заподіянням тілесних ушкоджень і виділенням крові, і ті, які не пов'язані із виділенням крові [1, с. 404].

До першої групи належать: побиття руками і ногами; заподіяння тілесних ушкоджень тупими предметами (пляшкою, молотком, бейсбольною битою тощо); заподіяння колото-різаних ран (за допомогою колючо-різучої холодної зброї і побутових предметів); заподіяння вогнепальних тілесних ушкоджень (з використанням бойової, спортивної, мисливської, переробленої зброї); вчинення вбивства з використанням вибухових пристроїв; заподіяння смертельної травми шляхом наїзду автомобілем.

До другої групи належать: задушення-асфіксія (руками, петлею, закриття отворів рота і носа); утоплення; отруєння; ураження електрострумом; використання високої або низької температури, що передбачає насильницьке залишення потерпілого у відповідних умовах; використання з метою вбивства радіоактивних матеріалів, ознаками чого є симптоми променевої хвороби.

Визначення способів учинення вбивств чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, пропонується здійснити шляхом аналізу даних щодо способів учинення цих злочинів. З цією метою було вивчено 220 вироків, винесених протягом останніх трьох років за кримінальними провадженнями щодо осіб, які вчинили злочини, передбачені ст. 118 та 124 КК України. Було проаналізовано інформацію щодо обставин злочинів та знарядь, що використовувалися злочинцями, і встановлено найбільш типові способи вчинення цих злочинів.

Переважну кількість убивств та заподіянь тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони (67 % від загальної кількості) було вчинено шляхом заподіяння колото-різаних ран. При цьому знаряддями злочину в 74 % випадків були кухонні ножі, що безпосередньо пов'язано з обставинами вчинення злочинів. У цих випадках злочини вчинялися за місцем мешкання злочинця чи потерпілого, часто на кухні. Потерпіла особа, як правило, знаходилася у стані алкогольного сп'яніння, провокувала конфлікт і спричиняла тілесні ушкодження своїм родичам, сусідам чи знайомим, які з метою самозахисту застосовували кухонні ножі, що випадково виявлялися поблизу. За типовий можна навести наступний

випадок: потерпілий П., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, затіяв сварку зі своєю співмешканкою О. і згодом почав її бити. У момент, коли П. душив О. за шию руками, остання дотягнулася до кухонного ножа, що лежав на столі, та завдала проникаючого колото-різаного тілесного ушкодження П. в ділянці грудей, після чого викликала швидку допомогу. П. загинув від гострої крововтрати до приїзду лікарів.

У 8 % випадків знаряддям злочину виступали складні ножі, що злочинці носили із собою для побутових цілей чи з метою самозахисту. Події злочинів здебільшого відбувалися або на подвір'ї потерпілого чи злочинця, або на вулиці. Та у 16 % випадків використовувалися інші підручні предмети, якими спричиняли колоті чи колото-різані ушкодження: ножиці, вили, коси, серпи. Події злочинів з використанням таких знарядь злочинів відбувалися здебільшого на подвір'ї потерпілого чи злочинця.

Значно меншу кількість травм (21 % від загальної кількості) було нанесено з використанням тупих предметів: пляшок з-під алкогольних напоїв, скалок, палок, каміння, уламків цегли, молотків тощо. Ці злочини також здебільшого вчинялися на подвір'ї потерпілого або злочинця чи на вулиці.

Шляхом побиття руками та ногами було вчинено 11 % злочинів. Майже всі такі злочини вчинялися на вулиці.

У двох випадках смерть потерпілого настала в результаті вогнепального поранення з мисливської рушниць, в одному – в результаті вогнепального поранення з пістолета, призначеного для стрільби гумовими кулями, переробленого для стрільби бойовими набоями, та в одному – в результаті вогнепального поранення з пістолета, призначеного для стрільби гумовими кулями.

У двох випадках смерть потерпілого настала в результаті механічної асфіксії від задушення руками.

В одному випадку злочинець як знаряддя злочину використав власний автомобіль. Громадянин Д., який повернувся додому з рибалки, дізнався від дружини, що у них на подвір'ї щойно побував раніше засуджений за крадіжку Т., який забрав мобільний телефон і втік. Д. почав переслідувати Т. на автомобілі та за кількасот метрів від подвір'я наздогнав його і збив автомобілем. Від отриманих ушкоджень Т. помер на місці.

Розглядаючи способи вчинення вказаних злочинів, не можна обійти питання підготовки

до вчинення злочину та приховування слідів злочину. При вчиненні так званих «простих» убивств та спричиненні тяжких тілесних ушкоджень способами підготовки до вчинення злочину є підбирання знаряддя злочину, вибір часу та місця вчинення злочину, підшукування спільників, транспорту, підготування власного алібі, підготування заздалегідь місця поховання тіла тощо. Способами приховування слідів злочину є знищення знаряддя злочину, знищення слідів зі знаряддя злочину та з місця події, позбавлення від тіла різними способами (поховання, розчленування та ін.), інсценування самогубства (із застосуванням вогнепальної зброї, самоповішення) чи нещасного випадку (падіння з висоти, утоплення, ураження електрострумом). Вивчаючи ж випадки вчинення умисних вбивств або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони чи перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, не було ж установлено жодного, коли б злочинець заздалегідь готувався до вчинення злочину. Що стосується приховування слідів злочину, то в деяких випадках злочинці вимивали ножі, якими було вчинено злочин, та змивали кров із рук, однак пояснювалося це не бажанням неодмінно знищити чи приховати сліди злочину, а відбувалося майже несвідомо, так би мовити, автоматично.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти ряду висновків. Способи вчинення умисних вбивств або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони чи перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118 та 124 КК України) є досить обмеженими порівняно зі способами вчинення умисних вбивств (ст. 115 КК України), та умисних тяжких тілесних ушкоджень (ст. 121 КК України). Очевидно, це пов'язано з тим, що ці злочини не плануються заздалегідь. Тому злочинцями не використовуються такі способи, як утоплення, отруєння, ураження електрострумом, застосування низької чи високої температури, вибухівки тощо [2, с. 25; 3, с. 33]. Ці злочини вчиняються ситуативно, під впливом моменту та обставин, що склалися, із використанням тих знарядь, які виявилися «під рукою». Саме з цієї причини злочинцями не здійснюється підготовка до вчинення злочину та, практично, не приховуються сліди злочину.

Оскільки у переважній більшості випадків місцем події є квартира чи домоволодіння, зокрема кухня, то зрозумілим стає той факт, чому

основним знаряддям цього злочину є кухонний ніж. Це зумовлюється також тим, що у більшості випадків потерпіла особа є ініціатором сварки та бійки і є фізично сильнішою за злочинця, а останній вважає, що не має іншої можливості захиститися, ніж завдати ножових поранень нападнику.

Трошки інша ситуація зі складними ножами та іншими знаряддями, які підозрювані, за їхніми словами, носили «для самозахисту». Їх не можна віднести до випадкових знарядь злочину, оскільки злочинці носили їх саме на той випадок, щоб застосувати у разі бійки до свого кривдника. Таким чином, можна виділити два види знарядь вчинення розглядуваних злочинів – випадкове – те, яке випадково опинилося в ру-

ках підозрюваної особи, яке вона заздалегідь не готувала і не планувала використовувати, і потенційне – знаряддя, яке носить або зберігається у легкодоступному місці і яке підозрюваний заздалегідь планує застосувати у випадку, коли на нього буде здійснено напад. Такий розподіл може бути важливим для встановлення прямого чи непрямого умислу на вчинення злочинів, передбачених ст. 118 та 124 КК України.

Додаткового розгляду потребує типова слідова картина та обстановка вчинення умисних вбивств або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони чи перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник / [В. Д. Берназ, В. В. Бірюков, А. Ф. Волобуєв] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2011. – 666 с.
2. Організація розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. [А. Ф. Волобуєв, О. Є. Користін, Р. Л. Степанюк та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2011. – 568 с.
3. Южно О. О. Запобігання, розкриття і розслідування органами внутрішніх справ вбивств та згвалтувань : практ. посіб. / О. О. Южно. – Одеса : Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – 356 с.

Надійшла до редколегії 16.06.2014

ГУЗЕЙ В. Н. СПОСОБЫ СОВЕРШЕНИЯ УМЫШЛЕННЫХ УБИЙСТВ И ПРИЧИНЕНИЯ ТЯЖКИХ ТЕЛЕСНЫХ ПОВРЕЖДЕНИЙ В СЛУЧАЕ ПРЕВЫШЕНИЯ МЕР НЕОБХОДИМОЙ ОБОРОНЫ ИЛИ ПРЕВЫШЕНИЯ МЕР, НЕОБХОДИМЫХ ДЛЯ ЗАДЕРЖАНИЯ ПРЕСТУПНИКА

На основании анализа следственной и судебной практики, а также специальной литературы определены наиболее типичные орудия и способы совершения умышленных убийств и причинения тяжких телесных повреждений в случае превышения мер необходимой обороны или превышения мер, необходимых для задержания преступника. Определены причины отличий в способах подготовки, совершения и сокрытия следов при совершении указанных преступлений от так называемых «простых» убийств и причинений тяжких телесных повреждений. Предложено разделение орудий совершения данных преступлений на случайные и потенциальные.

Ключевые слова: *превышение мер необходимой обороны, задержание преступника, способы совершения убийств, способы причинения тяжких телесных повреждений, орудие преступления.*

GUZEI V. M. MODUS OPERANDI OF COMMITTING HOMICIDES AND CAUSING SERIOUS BODILY INJURY IN THE CASE OF EXCESS OF NECESSARY DEFENSE MEASURES OR EXCESS MEASURES NECESSARY FOR OFFENDER'S DETENTION

The article is devoted to determination of modus operandi of committing homicides and causing serious bodily injury in the case of excess of necessary defense measures or excess measures necessary for offender's detention. Typical modus operandi and instruments necessary for committing homicides or causing serious bodily injury in the case of excess of necessary defense measures or excess measures necessary for offender's detention are determined on the basis of special literature, investigative and legal practice's analysis. The author shows that modus operandi of committing homicides or causing serious bodily injury in the case of excess of necessary defense measures or excess measures necessary for offender's detention and modus operandi of so called plain homicide or causing serious bodily injury are not identical and have definite differences. The reasons of such differences in modus operandi that may be sufficient for investigator are determined. The issue of crime instruments' types is also researched. The author made a conclusion that kitchen knives are the most widely spread instruments of such crimes. It is offered to divide all crime instruments on occasional and potential. Occasional is the type, when the instrument occasionally

happened to be in the suspect's hands and which he did not prepare in advance and did not plan to use; potential is the type that is worn or stored in an easily accessible place and that the suspect has planned to apply in advance in the case if he is attacked.

Keywords: *excess of necessary defense measures, offender's detention, modus operandi of committing homicides, modus operandi of causing serious bodily injury, instrument of a crime.*

УДК 343.132(477)

О. М. КОСИЙ,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФУНКЦІЇ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Розглянуто специфіку кримінального переслідування органами прокуратури як функцію кримінального процесу з урахуванням дії нового чинного кримінального процесуального законодавства України.

Ключові слова: *кримінальне переслідування, прокуратура, функції, функціональна модель, новели законодавства, процесуальні положення, процедура, висунення підозри, обвинувачення, запобіжні заходи, підслідність.*

На сьогодні в Україні триває судово-правова реформа, становлення і розвиток держави як демократичної та правової супроводжується істотними змінами у правовій системі, актуалізацією ролі процесуальних норм у правовому регулюванні суспільних відносин, оскільки процедури і норми, що регламентують утвердження людини як найвищої соціальної цінності, забезпечення її прав і свобод, є важливою гарантією реалізації. Напрацювання загально-теоретичної характеристики процесуальних норм права є актуальним з огляду на реформування кримінального процесуального законодавства, формування практики його застосування, прагнення до утвердження справедливого суду в Україні, встановлення належних правових стандартів щодо виконання повноважень посадовими особами у кримінальному судочинстві, забезпечення захисту прав і свобод людини, що може бути реальним лише за наявності досконалого процесуального законодавства.

Теоретичні положення кримінального переслідування до прийняття чинного КПК України були предметом досліджень Р. С. Белкіна, Д. В. Беднякова, А. Я. Вишинського, Г. К. Кожевникова, В. О. Коновалової, В. П. Корж, А. Лапіна, О. М. Ларіна, В. М. Савицького, С. В. Слїнька, В. М. Стратонова, В. М. Строговича, В. Ю. Шепитька, а після вступу його в дію такі питання досліджували Г. В. Остафійчук, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, О. Г. Шило та ін.

За визначенням О. О. Сидоренка, право – це багатовимірне явище, а один із його проявів – поєднання матеріальних і процесуальних норм. Їх недооцінка призводить до недосконалості юридичних приписів, у яких знаходять закріплення процесуальні норми. Усталеними у теорії права є уявлення про процесуальні норми як про похідні, другорядні щодо норм матеріального права, правила поведінки, основне призначення яких – забезпечити реалізацію останніх [1, с. 6–7], що ми підтримуємо. За визначенням Л. Р. Грицаєнка, ідеї розмежування державних органів і їх функцій висловлювали ще античні філософи Платон, Аристотель, Полібей та інші, які розмірковували про необхідність розподілу праці, виходячи з тогочасних реалій, а також про необхідність розподілу праці між окремими верствами суспільства. Вони говорили про існування різних державних органів, про їх склад, завдання, функції. З точки зору розподілу влади – це раціональний розподіл праці в межах усього державного механізму як єдиної системи органів, що перебувають у певному взаємозв'язку та організаційній виокремленості, мають чітко розмежовані функції та закріплені межі законних прерогатив [2, с. 24–25].

Однією з актуальних проблем сучасної України є проблема протидії злочинності. Важлива роль у цьому належить органам прокуратури. Вплив прокуратури на відповідні процеси обумовлений її конституційно-правовим статусом, концептуальними змінами функцій її